[Excusatio preliminar]

[**David Fernández**. Periodista i activista social]

Aquest maig que ara clou, mig distòpia mig confinament, el temps ha posat a prova el mateix temps i el món digital ha sotmès a prova d'estrès el món real. La perdurabilitat i qualitat dels vincles. Paradoxalment, les hores s'esfumaven i els dies marxaven a corre-cuita mentre el temps era ben lent. Tot plegat, massa fronts oberts sense temps per poder dedicar prou temps a les reflexions imprescindibles que Rizoma aborda i proposa. Al capdavall, allò essencialment freireà que volia compartir-vos era que sovint, atrapats en l'immediat, no veiem el què ja hem fet, les 'hores de vol' acumulades entre totes i tots i la feina feta -i la que queda per fer-. Tot allò que hem anat deconstruint i reconstruint.

En perspectiva, sempre ho dic amb tres dades al retrovisor. Que malgrat tot, Barcelona – *notícia de Catalunya*– va surar en boca dels Bush i el seu déu criminal l'any 2003 –«les manifestacions de Barcelona no canviaran la nostra política»; que, malgrat tot, els carrers fets refugi, de nou a Barcelona com a prolongació de la part més activa de la societat catalana, van protagonitzar la major mobilització solidària en la crisi de refugiats del 2017 –és a dir, la crisi de la inhumanitat del moment i, en especial, de la UE–; i que, malgrat tot i enmig d'un pou sense fons, Barcelona –projecte de país en comú– va respondre als atemptats de les Rambles de l'agost de 2017 com poques vegades s'havia vist abans en condicions de xoc: des de l'antiracisme, l'antibelicisme i la solidaritat. N'hi ha centenars d'exemples més: grans i petits, sòlids i fràgils, puntuals o estables.

Pot ser sublimats un primer dia d'octubre –comunitat contra dominació, societat contra estat, el millor de la gent contra el pitjor de la repressió–, que no hauria succeït, crec, sense dècades de feina anònima i persistent des de marges i tangents de tanta gent pencant quotidianament. I això, pedagogia per a la llibertat, és el que hauria volgut compartir. Venim de lluny i anem molt més lluny encara. No podrà momentàniament, a la propera més i millor, perquè aquesta crisi, continuïtat de les anteriors, que tot ho esbotza –acceleració, precipitació, velocitat– s'ha cruspit el temps deixant-lo sense temps. Però aquest mes, endarreriments acumulats, enviava amb nou mesos de retard un text, gairebé una llarga carta, als companys i companyes de l'associació de mestres Hik Hasi del País Basc. Paradoxa temporal, l'enviava el divendres 15 de maig, nou anys després que les places s'omplissin

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

d'indignació. Nou anys després també, aquestes eren les reflexions, tocades rizomàticament de les mateixes preguntes que ens fem aquí i que ens devem fer a tot arreu contra aquest enlloc global. Disculpeu les molèsties i perdoneu les disculpes.

«Dicebamus hesterna die»

> «Donada l'acumulació de proves,
> no queda hipòtesi més versemblant que la realitat»
>
> **Jean Baudrillard**

S'atribueix a Fra Luis de León la frase *«Com dèiem ahir...»*, pronunciada quan va poder tornar a l'aula i va tornar a impartir classes després d'anys de presidi inquisitorial. Com si el temps no hagués passat en va; o com si el lapse interromput dels dies no hagués canviat gairebé res; o com si la privació de llibertat només hagués comportat la plena ratificació del que sostenia abans de ser empresonat. O com si sempre s'hagués de tornar a punt de partida i, si encara estem sense saber on anem, si més no saber d'on venim. O, finalment, com si allò dit ahir s'encadenés sempre amb l'avui i amb el demà. *Com dèiem ahir.* I han passat més de deu mesos des que compartíssim amb els companys i companyes de Hik Hasi, en els prolegòmens de l'estiu de 2019, unes quantes reflexions en comú sobre el futur de l'educació i el món del nostre dies, aparentment capgirat –voltejat, garratibat, atònit– aquesta primavera amb cantonada trencada arran de la Covid-19. Només això –que penséssim que abans d'aquest coronavirus hi havia normalitat– també donaria per a repensar-ho tot de nou. De nou el vell torna nou. Sense obviar cap de les tràgiques i doloroses conseqüències –tot el contrari, afirmant-les i recomptant totes les anteriors–, ¿quants dolors recorrent el món hi havia abans, és a dir, a penes abans d'ahir? ¿O no havia zika, malària i xarampió i desenes de morts per malalties curables? ¿O grip aviària i vaques boges? ¿O no havia cinc milions d'exiliats, sis milions de desplaçats interns i 384.000 morts en el vesper de la guerra de Síria? ¿O el Mediterrani no era ja, des de mitjans dels noranta, una fossa comuna vergonyant, foneria feta aigua, on havien naufragat 35.000 cadàvers ja sense funeral, sense ciutat, sense cos?

Preguntes similars –més que bàsiques, essencials– eren les que ens plantejàveu des Hik Hasi fa menys d'un any. Recupero el correu: «¿Com creieu que serà la societat d'aquí 10-20 anys? ¿Quines seran les principals necessitats? ¿Quin tipus de problemàtiques s'hauran d'abordar?. I «Per això, ¿quin tipus d'educació es necessita? ¿De quina manera hauríem d'educar les i els nens i joves?». Si ahir eren preguntes imprescindibles, avui ja són indefugibles. Tot s'ha precipitat i està per veure en quina direcció. Mal presagi amb les millors esperances, això rai. Fa poc un poeta filòsof recordava els anys de joventut a Madrid sota el franquisme: dos xavals, dos amics a la intempèrie, que anaven al cinema i allà jugaven a descobrir quina frase prototípica acabava sortint a totes les pel·lícules, bé comèdia, bé tragèdia, bé suspens. I van topar amb ella a les acaballes dels anys 60: en algun moment, sempre irrompia algú i deixava anar aquell categòric «has d'assumir la realitat». El poeta responia a aquesta requisitòria amb un altre poeta, T.S. Eliot, que ja havia deixat escrit que l'ésser humà suporta poca realitat. És altament probable que encara estiguem aquí. El pitjor va en portaavions; el sentit comú, a peu.

Rebobinant en la memòria, crec que alguna cosa que compartíem àmpliament aquell dia va ser que una de les majors violències socials existents és la de la indiferència. El radical règim de radical indiferència que ha esdevingut la major victòria cultural –i per tant, derrota col·lectiva– del que anomenem capitalisme. I la pregunteta en qüestió, és clar: ¿Per què? Si fa no fa, furetegen contra vent i marea els que saben, els sistemes de poder injusts, indecents i desiguals se sostenen, gairebé sempre, per una combinació d'ignorància, por i interessos. Silenci, control i propaganda mereixerien consideracions a part. Ignorància, por, interessos. Desconeixement està clar que avui ja no podem adduir –tot és aquí i tot ho veiem i l'escàndol ja és doble: que el veiem i el fet que no fem gaire res. Radical indiferència. Repensar després de l'última crisi –la de la bombolla financera de 2008– i les pornogràfiques sortides neoliberals que Encara avui paguem –de Grècia, al rescat bancari i fins les cofoies retallades en sanitat i educació que avui repliquen– ratifiquen aquesta hipòtesi negligent d'assentiment o resignació generals. ¿Aprendrem alguna cosa alguna vegada? Perquè la pitjor conclusió sempre és haver de constatar que no hem après res. Que no n'hem volgut. O que no hem pogut.

A la fi i al cap i contra tot miratge, us escric aquesta gairebé carta amb idees creuades i compartides des d'una societat catalana on, el juliol de 2019, només el 45% de país vivia sota patrons de plena integració social; on un 35% resistia des de la precarietat ininterrompuda a perpetuïtat que ens han programat i on un 20%

sobreviu en els marges, cada vegada més estrets i cronificats, de l'exclusió social, que té les seves més severes conseqüències en la desigualtat educativa. Acabéssim: entrem en aquesta nova crisi desiguals i tots els riscos, i totes les borses, apunten que en sortirem encara més. Més desiguals. I això és el que cal revertir. I anem tard. I fins i tot mal equipats. I amb escàs marge d'error disponible.

Per tant, cap novetat sota un cel de plom. No, no ens volem creure el que ja sabem. Però si ja no és ignorància, queden llavors els interessos –què ens mou, què ens paralitza, que ens fa hipòcrites, que ens torna cínics. Anem lents en una altra tardança acumulada que fa massa que vam trigar a reconèixer: nords al sud i suds al nord, que nosaltres formem part d'aquest 16% privilegiat del món que té aigua potable, una mica de temps lliure, prestació d'atur i un grapat de llibertats. I *twitter* caníbal per insultar-ho tot. Donem per fet i per irreversible –això sí que seria desconeixement– que aquests drets precaris i amenaçats avui sempre hi van ser, innats i intocables, com si èxits socials i conquestes democràtiques no haguessin costat llarguíssimes –i heroiques i dolorosos i tràgiques– lluites civils i populars. La memòria sempre és antídot: avui més que mai. Esborrar-la sempre entra a les polítiques de terra arrasada de qualsevol poder. Interessos recomptats, queda també, finalment, la por: aquesta vella temptació autoritària, gairebé feudal, que és la més vella de les formes de govern. I la més perversa. *La por és una presó molt avorrida*, escrivia Galeano.

De tot això parlàvem també, tan a prop i tan lluny, en aquell primer de juliol de 2019. I fins i tot vist així, el passat queda molt distant –i parlem tot just de d'abans d'ahir–; el present-liquadora ha quedat suspès indefinidament i estranyament confinat; i el futur que encara ha de venir ni es veu ni s'albira. Que la llum a la fi del túnel, dèiem el 2012, no sigui un tren que ve de cara. I no. No volem tornar a la normalitat perquè aquella normalitat era el problema, diem el 2020.

Cruïlles, el fet d'arribar tard i malament, amb un històric retard acumulat com mai abans, a la cita de lliurar aquest text té poques excuses –només una i de caràcter general i transferible: que el capitalisme ens roba tot el temps i a canvi ens regala un telèfon intel·ligent. Però també incorpora alguna virtut insondable i inesperada. Una, al menys: constatar que caminàvem avisats fa massa temps. Constatar fins i tot el més obvi: que abans de l'últim després ja havia trobades, debats i persones que ja perdien el temps –és a dir, el guanyaven– escodrinyant quin present teníem i com transformar-lo en un futur si més no suportable, tant de bo habitable, potser vivible, desitjablement sostenible, racionalment solidari, emancipadament just. *¿On és la sortida?* deia una vella cançó espantada feta barricada. ¿Serem capaços de

treva? ¿Tenim temps d'estar encara a temps?

Estàvem avisats. Fa massa que ressona Camus: l'estupidesa sempre insisteix. I que estem en un bucle accelerat de la globalització, com hàmsters en la roda compulsiva, és evident. Que capitalisme salvatge és pleonasme, també. I toca repassar les dues preguntes que ens llançaven llavors –ja se sap, una bona pregunta sempre és ja mitja resposta. Lluny de qualsevol immediatisme –les ulleres del prop, les ulleres del lluny–, ¿on érem abans d'ahir, on avui i on hauríem d'estar d'aquí a 10 anys?. Els avisos ressonen fa temps. Fins i tot els avisos de col·lapse i d'ensorrament.

La NASA. I direu que pinta la NASA en aquest text. El 2014, l'agència espacial nord-americana –estrany company de denúncia– advertia del «col·lapse de la civilització industrial» en menys de dues dècades i en format declivi de l'imperi romà, com a conseqüència de tres factors simultanis: la plena usura i nul·la voluntat de les elits de posar-hi remei emparats covardament en la cultura de la cobdícia ininterrompuda; les tensions ecològiques insostenibles derivades de l'explotació dels recursos; i unes insuportables desigualtats entre rics i pobres que portaven a marcs d'ingovernabilitat, no-llocs caòtics i un capitalisme de l'exclusió. Més. En l'estiu de 2014, es va fer públic el manifest 'Última crida', sobre el col·lapse ambiental, l'extralimitació ecològica i el desafiament humà –nihilista i fantasiós– als límits de la biosfera i les lleis de l'entropia: *«Una civilització s'acaba i hem de construir una de nova. Les conseqüències de no fer res –o fer massa poc– ens porten directament al col·lapse social, econòmic i ecològic. Però si comencem avui, encara podem ser les i els protagonistes d'una societat solidària, democràtica i en pau amb el planeta»*. Com retronen aquestes paraules de fa sis anys. Sí. Estàvem avisats. No fa cinc sinó fa 50 anys: 'Els límits del creixement' del matrimoni Meadows, tot un punt d'inflexió, data de 1972. No és que no féssim el que recomanaven: és que es va fer exactament tot el contrari. Per estar, estàvem avisats tan recentment per la generació més jove que, al setembre de 2019, sortia a la vaga climàtica amb una obvietat com un temple: no hi ha planeta B, encara que Silicon Valley proposi llogar Saturn. Més encara. Pocs dies abans del confinament, vivíem la tercera vaga feminista consecutiva, després de cinc dècades de feminisme reclamant posar la vida al centre. I res, ni cas tampoc, i només prémer l'accelerador. ¿Aprendrem? ¿Desaprendrem?

Dèiem ahir

En un altre juliol –de 2008!– algú molt estimat ens escrivia: *«Hem lliurat la infància*

a Walt Disney, la salut a la casa Bayer, l'alimentació a Monsanto, la universitat a Banc de Santander, la felicitat a Ford, l'amor a Sony i després volem que els nostres fills siguin raonables, solidaris, tolerants, «ciutadans» responsables i no «súbdits» purament biològics. El mercat capitalista ens tracta com pedres, ratolins i carabasses i després demanem als mestres i professors que ens converteixin en humans «civilitzats». No té res d'estrany que cada vegada menys gent cregui en els discursos i cada vegada més gent cregui en Déu. Si acceptem el capitalisme, si no emprenem una veritable transformació que asseguri que a l'escola arriben ciutadans i no súbdits, el futur –fins i tot electoralment– és dels fanàtics, els fonamentalistes i els feixistes. Com ja estem veient». La frase sí, és d'un juliol de fa dotze anys, de l'estimat Santiago Alba Rico en una succinta i infausta descripció de la mercantilització de l'educació i de tot plegat, portada fins a les últimes, nefastes i funestes conseqüències antropològiques.

Onze juliols després d'aquest text, guardo encara els apunts –i els records– de la jornada en comú compartida l'any passat. Fins i tot fins sembla estranyament normal rememorar-hi avui: un dia *normal* d'estiu a Guipúscoa defensant col·lectivament, amb estoica reiteració, el que múltiples moviments socials, fa anys, vénen sostenint. ¿Tot era normal llavors? No, ni molt menys. El més estrany i normal alhora era, precisament, que ja convivíem amb una crisi civilitzatòria de cavall enmig d'una estesa i radical indiferència –meitat inèrcia, meitat inòpia– amb la qual miràvem i consumíem el món. Però va venir la realitat i ens va enxampar adormits. I sí, he de reconèixer que sóc bastant menys optimista –no ho sóc a la vista de la més estricta realitat– que les previsions esperançades de Juan José Ibarretxe, que va obrir aquella jornada. Tant de bo sigui jo el que s'equivoca.

D'aquelles notes d'un any enrere he retrobat una mica de tot. Des d'un poema de Sarrionandia –«fins que no aprenguem veure en la foscor no sabrem escriure amb claredat»– fins a la llengua de les papallones de la meva directora d'institut públic. Allà on (em) va començar tot, quan el 1990 va aturar l'escola per explicar-nos quin desastre era qualsevol guerra. En una assemblea al pati. Acaba d'esclatar la primera guerra del Golf. L'agraïment a la Lola, directora i professora de literatura espanyola, perviu avui i sempre. Dèiem ahir també que calia escoltar d'una vegada i atentament les veus de l'ecofeminisme –¿falta molt encara perquè entenguem ja que sempre hem estat fràgils i vulnerables, que la nostra condició és la ecodependència i la interdependència?– i que calia perseguir ales per arrelar i arrels per volar. Ressonava el vell lema «ni en el nostre nom ni amb els nostres diners». I fins i tot va acabar sortint Sòcrates i les seves preguntes punyents i pelegrines, com

quan enmig d'una bèl·lica assemblea a la guerra del Peloponès va suggerir que la qüestió no era mai que seria el que més convenient per als atenesos sinó el més just per als homes. La mateixa pregunta avui.

Fins i tot, vàrem recórrer a una faula que no és cap conte: és a dir, que en tota comunitat humana sempre sorgeixen dos tipus de llestos, a cavall entre la *hybris* de poder i la bilis de posseir: dominació i acumulació primitives. Hi ha els que ho volen manar tot i els que s'ho volen quedar amb tot –i tant sovint són els mateixos. Als primers els anomenarem provisionalment tirans; als segons, estructuralment lladres. Contra uns i altres, contra bords i lladres, des d'Antígona i Espàrtac fins avui mateix, només hi ha dos útils fràgils i precaris per fer-los front: la democràcia política –que tots som iguals– i l'ètica de la decència. I una escola d'aprenents de tot pel mig. Per revertir un futur distòpic que ja tragina entre el *Ministeri de la Soledat* anunciat pel govern britànic i la *Fundació Felicitat* de Coca-Cola.

Mentre intento acabar aquestes línies, dos llibres pedagògics de l'associació de mestres Rosa Sensat treuen el cap a sobre de la taula: «L'obediència ja no és una virtut» de Lorenzo Milani i «Pedagogia: el deure de resistir» de Philippe Meirieu. Retorna l'enyorat Jaume Botey. No, no hem vingut per rendir-nos. Dialèctica antagònica, utopia o distopia : o ens en sortim més lliures d'aquesta o serem indubtablement més esclaus. Aprendre a viure junts i junts aprendre a viure, ha sintetitzat Marina Garcés. Tot un programa educatiu comunitari. I alhora, un programa social de reconstrucció i emancipació.

En tot cas, avui podem dir, furetejant el mirall, que tornar al passat ja no és cap present i no té cap futur. I aleshores. ¿Aleshores què? La Covid19 deixa un parell de paradoxes sobre simultaneïtat i desigualtat i sobre evidència o sorpresa. M'explico doblement. Per primera vegada, alhora i ensems, al mateix temps però en condicions tan desiguals, ens passa a tots el mateix. I acaba passant també el de sempre en cada desigualtat concreta: només cal pensar en un confinament al nord de Girona o al sud de Soweto, de Villa Misèria o de la penúltima favela. La paradoxa és que sembla que és ara que ens n'adonem d'on carai vivíem realment fa tres mesos. I és el mateix lloc que avui: realitat de sempre o sorpresa sobrevinguda? Contra l'afany de dominació i la cobdícia pel lucre, cal seguir creient en aquest món –i no en Mart– i seguir creient en les persones –i no en la darrera aplicació per a mòbil– contra la llosa d'aquest capitalisme quàntic que ens obliga a viure un simulacre permanent dins d'una irrealitat insostenible.

Marges insondables d'aquell viatge en tren a Donosti, va ser també l'última vegada

que vaig veure a l'enyorat Mariano Ferrer, escrit amb *herrimiña* intacta del seu programa *El Kiosko de la Rosi*, quan sota dictadura llegia entre línies les possibilitats de democràcia: ell, que sempre ens ajudava, convidava i incitava a pensar una mica més del que solem fer-ho, a veure més enllà, a fer-nos les preguntes més incòmodes, a llegir el que no s'escrivia i a escoltar el que no es deia. Va ser en a l'hospital, a l'habitació on estava ingressat. I vam parlar gairebé tot i vam donar la volta al món una altra vegada. Ja ho deia Blaise Pascal: *«Totes les desgràcies de l'home es deriven del fet de no ser capaç de estar tranquil·lament assegut i sol en una habitació»*. El vell dilema de Pascal en l'habitació d'en Mariano –si som capaços de romandre una estona llarga a l'habitació, pensant i repensant-nos, aguantant i aguantant-nos– retrunyi. Més vigent que mai. Des de llavors, han passat moltes coses, masses. Ja passaven abans. De fet dos treballadors segueixen sotaterrats a Zaldíbar fa mesos i encara no els han pogut rescatar rere els despreniments en un abocador mal fet. Allà segueixen encara.

El que dèiem (i diem) avui

De la penúltima crisi, retinc encara el millor resum de com es va sortir. Em va quedar gravada la metàfora proferida per Joaquin Estefanía: el 2007 el capitalisme va patir un infart de miocardi i va entrar xiulant a l'UCI de la sanitat pública; reanimat amb els diners de tots, va rebre una alta prematura; i, de nou al carrer i amb vergonyosa injecció pública, va córrer insaciable a cruspir-se un Big Mac doble, a inflar-se a gintònics i a fumar-se un cartró sencer de tabac.

¿Farem el mateix una altra vegada? Fins i tot un diria que l'agenda del que és necessari està escrita per endavant. El jutge de la Cort Suprema dels EUA Louis Brandeis ho va aclarir fa més d'un segle amb un dicotòmic dilema en disjuntiva: *«Podem tenir democràcia o riquesa concentrada, però no totes dues coses alhora».* El que queda per fer, està dit fa temps. Repetit més de mil vegades. Sinòpticament, posar el fre. El que pretenen fer ells –una vegada més i de nou–, també és massa previsible. El que pronunciem avui amb sentit comú és precisament el que deien els moviments socials ahir i que va ser rebut, com a constant històrica, amb desdeny superb i menyspreu altiu des del poder. També deien que els ecologistes estaven bojos quan demanaven renunciar a l'energia nuclear. Acabo aquestes línies mentre veig a la tele, via Angela Merkel, com s'esfondra la central nuclear tancada de Philippsburg, prop de Karlsruhe. És impossible, sí, fins que deixa de ser-ho.

¿Però llavors, com avançar? Ètica del retrocés i del retrovisor, mirant sempre enrere per poder seguir endavant. Refent, reteixint, reconstruint allò que al capdavall més

ha devaluat, degradat i polvoritzat el neoliberalisme: els vincles socials comunitaris. Per alguna cosa serà que a la Grècia antiga ja apel·laven al sentit de pudor –aido– i al de justícia – diké – per recompondre qualsevol projecte humanista. Un projecte-programa que fos útil, fèrtil i emancipador, conreat des de la Raó i amb una arada que és aquesta «nyap» anomenada Dret, que hauria de contenir tot Poder i procurar-lo (una mica ni que sigui) als que mai l'han tingut. Encara que avui passi el contrari: de l'Estat de Dret a l'Estat de Dretes. Del cop d'Estat al cop de Mercat. Quan la sobirania dels estats i els mercats ja no tenen res a veure amb la sobirania dels pobles i la dignitat de les persones. *Camus reloaded*: cada generació, sens dubte, es creu destinada a refer el món, però la nostra ha d'impedir que el món no es desfaci.

Paradoxes, la primera setmana de confinament va valoritzar com mai la vida en comú i va desvaloritzar, per fi, unes quantes coses. *«El coronavirus ha derrotat els diners, potser la divinitat més cruel de l'actualitat»* ha escrit el portuguès Gabriel Magalhaes. En temps de col·lapses múltiples, es dóna un contrafàctic democràtic, postcapitalista, ecologista, pacifista, antiracista i feminista: aquell que resa que en realitat, serà molt difícil sortir d'aquesta, però incomparablement molt més difícil i impossible serà no fer-ho. Només podrem dir demà si assumim aquesta agenda transformadora construïda des de fa molt i que, a la fi i al cap, pivota fonamentalment en l'educació, la cultura i l'ètica. A les aules i al pati. Al carrer i al barri. Al bar i a l'escala de veïns i veïnes.

I aquesta crec que és l'aportació més fèrtil que podem fer. Mirar enrere, no com endevins, sinó amb agraïment als moviments socials i a tots els que s'han entestat a conèixer anticipadament els camins que porten a l'infern per provar d'evitar-los. Deu mesos de tardança en enviar un text, autocrítica i crítica, té el contrapunt que dóna una mica de perspectiva del hàmster que som i del tard que anem, sense massa temps per a la frustració densa –caldrà resistir-la– o la impotència buida –caldrà resiliar –la. *Tempus fugit*, cronòmetre del temps perdut, 'Pedagogia de l'oprimit' o 'L'educació com a pràctica de la llibertat' de Paulo Freire daten de 1969 i 1965 respectivament. El temps, com a únic detector de les mentides que no volem assumir.

En algun fòrum altermundista es podia llegir no fa gaire: «res no canvia mai si res no canvia mai». I el pitjor que ens podria passar és, precisament, això: que acabés no passant res. No dubtin en què alguns s'hi obstinaran en això. Howard Zinn, un altre desobedient que va veure les seves obres publicades gràcies a una petita i digníssima editorial basca –la Hiru d'Alfonso Sastre i Eva Forest– sempre deia que

l'únic espai alliberat de què disposem és finalment la nostra vida quotidiana, on reproduïm de manera acrítica el món actual o a on ens comprometem a transformar-lo en la mesura de les nostres possibilitats. No hi ha moltes més alternatives. Sempre ha estat així. O indolència còmplice o exigència solidària. El moviment afroamericà pels drets civils ho va tenir clar des del principi i la lliçó ens la van llegar, de nou el pas del temps, ja fa seixanta anys: el problema no és mai el que fa una minoria particularment cruel o poderosa, sinó el que fem o deixem de fer la majoria, acatant-la o resistint-la, sotmetent-nos o desobeint-los.

¿En quin món vius? O, millor dit, ¿en quin món vivim? Això ens preguntàvem fa un any i ens ho seguim preguntant avui: quan ens indignem tan sovint, quan no entenem la brutalitat de l'última notícia o quan ja no ens preguntem si un altre món és possible, sinó senzillament com és possible aquest. I, no obstant això, un cop passada la interrogació, la esquivem massa sovint per – *ai mare*– no haver d'escoltar les respostes. L'escala de la realitat no té barana. En quin món vivim –i en quina bombolla–, per què passa el que passa –i es mira insistentment cap a una altra banda– i què podem fer –perquè podem fer molt més del que creiem. Precisament per això, ens venen el contrari: *«No t'hi fiquis, sempre ha estat així i no hi ha res a fer»*. El lacònic vocabulari de la indiferència, tan tosc i criminal, que ens programen. I d'això va tota aquesta història.

¿En quin món vivim? ¿En el millor dels mons possibles, com afirma el poder amb tant desvergonyiment impúdic? O en l'ordre caníbal global, com sostenen les seves múltiples víctimes quotidianes i invisibilitzades ? Sí: un sol món i dos relats tan oposats com dos mons diferents. Màtrix global: pastilla vermella o pastilla blava. Realitat o ficció. Bombolla o sòl. Infern o paradís.

Direm demà

Però si això ja no és ficció –i ja no ho és, fa massa– llavors és que és l'estricta realitat nua amb tots els seus nusos. I a més, més val dir-ho i combatre-ho, contra tota cultura de la negació i la denegació que ens assola enmig del règim general d'indiferència que ens assota. Això és només una bestreta d'altres col·lapses per venir, consecutius o simultanis: democràtic, social, ecològic, energètic, econòmic i antropològic. La pulsió del turbocapitalisme – *show must go on*–és nihilista i necròfila. Perquè un té la sensació que tot el que estem vivint no és res més que un mal espòiler, un pèssim tràiler anticipat, de la pel·li del món que vindrà i que ja està venint. Davant el mirall de nosaltres mateixos, el més lamentable, el més ambigu i ambivalent –potser com la pròpia condició humana– és que podríem dir moltes

coses excepte una: que ja estàvem més que avisats i que ja teníem retalls a dojo, al detall i a l'engròs, dels efectes devastadors, depredadors i degradadors de l'orgia neoliberal, sociòpata i francament distòpic -criminal. ¿Aprendrem? ¿Aprendrem a aprendre? No està gens clar. El subsegüent per venir serà una ressaca polaritzada, un cràter social, el recurs a la gestió autoritària i el risc dolorós del que s'ha anomenat ecofeixisme –una cursa boja a l'estil mad-max, en replecs xovinistes per recursos escassos, en comptes de activar tots els mecanismes disponibles de cooperació, col·laboració i solidaritat.

Cal frenar –diu l'ecologisme–, cal tenir cura(s) –diuen els feminismes. Cal parar. Va ser Walter Benjamin, camí llarg i mirada infinita, qui va definir una revolució com un fre d'emergència davant un evidència contemporània òbvia: que res indica –i res és res– que hi hagi una sortida democràtica, ecologista, feminista i social sota els rigors del capitalisme. Ens podem amagar en el miratge del capitalisme nòrdic, però és pur efecte placebo i ni així. En l'abismal, abissal, esquerda Nord-Sud, perquè 'Europa funcioni' calen factories draconianes a Shenzen, fronteres de ferro a la Mediterrània i exportar la nostra pròpia merda a tercers països, on deslocalitzem ja, literalment, les nostres deixalles, runes i residus. Aleshores plou una altra requisitòria imprescindible i disculpin la nuesa ecologista: fer-nos càrrec de la nostra pròpia merda d'una vegada. Això també està per aprendre.

Avisos remots acumulats, Karl Polanyi ja avisava –el 1944!– de la radical incompatibilitat entre societat democràtica i mercat capitalista. Sense espòilers, ja ens va posar en guàrdia i ens va explicar el final de la pel·lícula, advertint anticipadament que la mercantilització de tot, la mera reducció a mercaderia de cada cosa, amenaçaria amb trencar tot vincle social, esquerdaria la dignitat humana i estimbaria les possibilitats de comunitat. Perquè si tot és diners, guany i benefici, llavors res no té valor i tot té només preu i som pura mercaderia. Pura xavalla. I ja no hi hauria societat, només càlcul. I així ens va. La borsa o la vida. Cap altre vincle a part dels diners en un món convertit en mercat. Contra això, hauríem d'acabar amb una crida, oberta invitació al ferrocarril subterrani, a participar en la xarxa solidària i invisible, clandestina i resistent, estesa i resilient, que cada dia resisteix cada horror per soscavar la inhumanitat de moment. Això fèiem també al juliol de 2019 a Donosti en les jornades de Hik Hasi. *Dicebamus hesterne die*, com dèiem ahir, la possibilitat d'aprendre està oberta. Que la aprofitem o que la tornem a desaprofitar torna a portar-nos a aquella ambivalent i ambigua condició humana, capaç del terrible i del sublim. Veurem. Perquè encara està per veure.

Aquests dies pantàllics –on la distància s'ha fet cos i l'assemblea, ordinador– ens ha

donat per Gerónimo, Angela Davis i Pasolini. Trio coral, com a antídot, per acabar i poder tornar a començar. Gerónimo quan diu que hi ha batalles tan impossibles que només per això val la pena lliurar-les, fins i tot sense esperança. Angela Davis perquè defensa –i porta tota una vida defensant-ho– que no accepta el que no es pot canviar sinó que canvia el que no pot acceptar. O Pasolini quan a 'El Caos' (1968) va matisar: «És evident que estem aquí només per lluitar, no per vèncer. Quan vencerem és una cosa que no se sap».

O – *hasiera da amaia, amaia da hasiera*, com dieu en euskera; el final és el principi, el principi és el final– com va dir Jesús Ibáñez amb una reflexió perenne i que mai caduca en temps rizomàtics de capitalisme i esquizofrènia: quan alguna cosa és necessària i impossible alhora és aleshores quan de canviar les regles de joc. En aquesta perspectiva, l'únic –o el mínim– exigible són dues coses. Educadament, que per nosaltres que no sigui. Pedagògicament, que arribem a temps encara. Les dues exigències educadores estan per veure. Gràcies per la paciència, per les atencions i pels aprenentatges. Seguim, seguirem.